

מה עניינו של שמיני עצרת?

הקדמה

בארץ ישראל כולם מכירים את חג שמיני עצרת כחג שמחת תורה¹. אבל כידוע, שמחת תורה אינו מן התורה, אלא תקנה של רבותינו². מהו אם כן עניינו של חג שמיני עצרת מהתורה?
שמיני עצרת מופיע בתורה בשני מקומות: בפרשת אמר (ויקרא כג, לו; כג, לט) ובפרשת פינחס (במדבר כט, לה-לח). יש לעיין בו בשלושה דברים:
1. מדוע הוא נקרא "היום השמיני"? הרי לכאורה הוא אינו חלק מחג הסוכות בשום מצוה!
2. מה משמעות המלה "עצרת"?
3. הקרבן שמקריבים בו זהה לקרבנות של ראש השנה ויום הכפורים. האם משמעות הדבר היא שהוא יום דין כמותם?

א. מדוע הוא נקרא "היום השמיני"?

יש לשאול: האם שמיני עצרת הוא חלק מחג הסוכות או לא?
מצד אחד התורה קוראת לו: "היום השמיני", משמע שהוא מהווה חלק מחג הסוכות. אבל מצד שני התורה מבדילה בינו לבין חג הסוכות בחמישה דברים:
1. התורה אומרת מספר פעמים שחג הסוכות הוא **שבעת ימים, ולא שמונה!** (ויקרא כג, לד-לט-מא; במדבר כט, יב),
2. אין נוטלים בו את ארבעת המינים (ויקרא כג, מ).
3. אין יושבים בו בסוכה (שם, מב).
4. קרבנותיו שונים לגמרי מקרבנות חג הסוכות: בחג הסוכות מקריבים בכל יום שני אילים וארבעה עשר כבשים, ופרי החג יורדים משלושה עשר לשבעה (במדבר כט, יב-לד), ואילו בשמיני עצרת מקריבים פר אחד, איל אחד, ושבעה כבשים (שם, לו).
5. ששת הימים האחרונים של חג הסוכות בפרשת פינחס פותחים ב-ו החיבור: **"וביום השני", "וביום השלישי", "וביום הרביעי", "וביום החמישי",**

¹ בחוף לארץ חג שמיני עצרת הוא חג בפני עצמו, וחג שמחת תורה הוא חג בפני עצמו. עיין בשולחן ערוך בסימנים תרסז-תרסט.

² עיין על כך בהרחבה בספר "המועדים בהלכה" לרב זוין, "סוכות" פרק ו: "שמחת תורה".

"וביום הששי", "וביום השביעי" (שם, יז-לב), ואילו הוא אינו פותח ב-ו החיבור:
 "ביום השמיני" (שם, לה).³

מדוע אם כן התורה קוראת ליום זה: "היום השמיני"?
 התשובה היא מפני שהוא נחשב כחלק מחג הסוכות ביחס לשתי מצוות
 הנהוגות בחג הסוכות בזמן שבית המקדש קיים: עולת ראיה ושלמי חגיגה!
 כך כתב הרמב"ם בהלכות חגיגה (פ"א ה"א): "שלש מצוות עשה נצטוו ישראל
 בכל רגל משלש רגלים, ואלו הן: הראייה, שנאמר: 'ראה כל זכורך' (שמות כג, יז),
 והחגיגה, שנאמר: 'תחג לדי' אלקיך' (דברים טז, טו), והשמחה, שנאמר: 'ושמחת
 בחגך' (שם, יד).
 הראייה האמורה בתורה היא שנראה פניו בעזרה ביום טוב הראשון של חג
 ויביא עמו קרבן עולה...
 החגיגה האמורה בתורה היא שיקריב שלמים ביום טוב הראשון של חג בבואו
 להראות...
 והשמחה האמורה ברגלים היא שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה, ואלו הם
 הנקראים שלמי שמחת חגיגה".
 במשנה במסכת חגיגה (פ"א מ"ו) נאמר: "מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג
 - חוגג את כל הרגל, ויום טוב האחרון של חג".
 פירש רבנו עובדיה מברטנורא: "מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג - שלא
 הביא שלמי חגיגתו ועולת ראייתו".
 כלומר: כל זכר מישראל צריך להביא ביום הראשון של החג עולת ראיה
 ושלמי חגיגה, ומי שלא הביא ביום הראשון, יכול להביאם בשאר הימים, והמשנה
 מחדשת שאפשר להביאם לא רק במשך שבעת ימי חג הסוכות, אלא גם בשמיני
 עצרת!

אם כן לענין זה שמיני עצרת הוא אכן היום השמיני של חג הסוכות!

יש לשאול: מדוע לא כתב רבנו עובדיה מברטנורא גם את שלמי השמחה?
 כתב ה"תוספות יום טוב": "אבל שלמי שמחה כל הימים חייבים בשמחה.
 ולפיכך לא שייך לומר בהם שהם תשלומי הראשון".

³ עיין על כך בגמרא בסוכה מז ע"א.

עוד אמרו חז"ל במספר מקומות (ראש השנה ד ע"ב, יומא ג ע"א, סוכה מח ע"א, חגיגה יז ע"א)
 ששמיני רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב, שהם ראשי תבות: פיס, זמן, רגל, קרבן, שיר, ברכה.
 הקרבן השונה הוזכר כאן, ושאר הדברים הם מדרבנן, ולכן לא הובאו כאן. יש להעיר שרש"י בסוכה
 מח ע"ב הסביר את המושג "רגל" שאין יושבים בו בסוכה. ועיין על כך בהרחבה בספר "המועדים
 בהלכה" לרב זוין "סוכות" פרק ה: "שמיני עצרת".

כלומר: בכל ימי החג חיבים להקריב שלמי שמחה, ולא רק ביום הראשון, וממילא לא שייך לדבר על תשלומים, כיון שבכל יום יש חיוב בפני עצמו.

ב. מה משמעות המלה "עצרת"?

1. שלושת הסברי רש"י

רש"י (במדבר כט, לה) כתב שלושה הסברים על המלים "עצרת תהיה לכם":
"עצורים בעשיית מלאכה.

דבר אחר: עצרת - עצרו מלצאת. מלמד שטעון לינה.

ומדרשו באגדה: לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד שבעים אומות, וכשבאין ללכת אמר להם המקום: בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה, כדי שאהנה מכם. פר אחד איל אחד - אלו כנגד ישראל, התעכבו לי מעט עוד. ולשון חבה הוא זה, כבנים הנפטרים מאביהם והוא אומר להם: 'קשה עלי פרידתכם, עכבו עוד יום אחד'. משל למלך שעשה סעודה וכו', כדאיתא במסכת סוכה (דף נה ע"ב).

כאשר מתבוננים בדברי רש"י רואים שאף על פי שהוא כתב שלושה הסברים

עניינים למלה "עצרת", יש רק שני פירושים מילוליים למלה זו:

א. עצירה ממלאכה - ההסבר הראשון.

ב. עצירה מהליכה - שני ההסברים האחרונים.

מדוע פירש רש"י שלושה פירושים?

הסביר ה"משכיל לדוד": "לפירוש הראשון קשה: מדוע דווקא רגל זה נקרא 'עצרת' יותר משאר הרגלים? הרי כולם גם כן עצורים בעשיית מלאכה!

לפירוש השני קשה שהלינה היא בלילה שלאחריו, ואיך נאמר שיום החג עצמו נקרא 'עצרת' על שם שטעון לינה בלילה שלאחריו?

ועוד: הרי יום טוב ראשון גם כן טעון לינה, ומדוע נקרא יום טוב האחרון 'עצרת' יותר מהראשון?

כלומר: ודאי שכל שלושת הפירושים הם נכונים, אלא ששני ההסברים הראשונים קשים בפשט, ולכן הוצרך רש"י להביא את מדרש האגדה.

2. הסבר הספורנו

הסבר אחר למלה "עצרת" כתב הספורנו (ויקרא כג, לו): "עצרת הוא - ענין העצירה הוא לא בלבד לשבות ממלאכת הדיוט [כמו שכתב רש"י בפירוש הראשון], אבל היא עם זה אזהרת עמידה איזה זמן במקומות הקדש, לעבוד במקומות ההם את הא-ל יתברך בתורה, או בתפילה, או בעבודה, כענין: 'ושם איש מעבדי שאול ביום ההוא, נעצר לפני ד' (שמואל א כא, ח). והוא אמרו: 'קדשו צום, קראו עצרה' (יואל א, יד). ועל זה הדרך אמר יהוא: 'קדשו עצרה לבעלי (מלכים ב י, כ).

אמר אם כן שזה היום אחר חג הסוכות, אשר בו שלמו כל שמחות הרגלים, הוא קודש להיות יום 'עצרת', שיעצרו במקומות הקודש, ותהיה שמחתו שמחה של תורה ומעשים טובים, כאמרו: 'ישמח ישראל בעשיו' (תהלים קמט, ד). וזה כענין 'ויהי כי הקיפו ימי המשתה, וישלח איוב ויקדשם, והשכים בבקר והעלה עלות מספר פֶּלֶם, כי אמר איוב: אולי חטאו בניי וכו' (איוב א, ה), וזה מפני השמחה הקודמת".

לפי הספורנו "עצרת" אינה רק עצירה ממלאכה, אלא גם עמידה, במקום קדוש, לעבוד את ד'. דבריו מורכבים משני הפירושים המילוליים שכתב רש"י: גם עצירה ממלאכה וגם עמידה!

מה המיוחד בשמיני עצרת שהוא "עצרת"? בגלל סיום הרגלים.

אבל יש לשאול שלא מספיק מובן מה ענין העצרת בסיום הרגלים.

עוד יש לשאול מה הדמיון לאיוב שהקריב קרבנות על בניו?

נראה שכוונתו היא שכמו שאיוב הקריב קרבנות בעד בניו שמא הם חטאו מתוך המשתה, כך גם כאן ענינו של שמיני עצרת הוא להעצר לפני ד' ולכפר, שמא בני ישראל חטאו מתוך המשתה והסעודות שעשו בשבעת ימי חג הסוכות, ובכל הרגלים!

לפי זה עולה שעניינו של שמיני עצרת דומה למה שכתב הטור (אורח חיים סימן תצב): "נוהגים באשכנז ובצרפת להתענות שני וחמישי ושני אחר הפסח והחג... וסמכו אותם על מקרא דאיוב 'ויהי כי הקיפו ימי המשתה וגו' אולי חטאו בניי וגו', ובשביל שימי המועד הם ימי משתה ושמחה אולי חטאו, ועושים אותם כמו תענית צבור לקרות 'ויחל'". אבל כמובן ששמיני עצרת אינו יום של תענית, אלא יום של שמחה. ועיין עוד בסמוך.

ג. האם עניינו של שמיני עצרת זהה לראש השנה ויום הכפורים?

כאמור, הקרבן שמקריבים בשמיני עצרת זהה לקרבנות של ראש השנה ויום הכפורים. נשאלה השאלה: האם משמעות הדבר היא שהוא יום דין כמותם?

לפי האמור בפרק הקודם ניתן לומר שענינו של שמיני עצרת דומה לראש השנה ויום הכפורים: לכפר! אבל יש להעיר שראש השנה אינו יום של כפרה, אלא רק יום של דין ותשובה.

אבל אפשר לומר שענינו של שמיני עצרת הוא לחזור בתשובה, כמו ראש השנה ויום הכפורים.

הספורנו ב"כוונות התורה" פרק יג כתב הסבר אחר: "במוסף ראש חדש וחג המצות וחג השבועות היו 'פרים שנים', מורים על שני החלקים הראשונים המכוונים בתורה בכללה, על צד הכוונה הראשונה כזכר, שהם יראת ד' יתברך ואהבתו.

אמנם **בראש השנה ויום הכפורים** יהיה הפר במוספין אחד בלבד, כי היה עיקר העסק בהם בחלק **יראת ד' בלבד**, ולא בהלל וזמרה, אשר הם מאהבתו, כמו בשאר המועדים, כאמרם ז"ל: 'אפשר מלך יושב על כסא דין, וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, וישראל אומרים שירה?!' (ראש השנה לב ע"ב)⁴.
וכן **בשמיני עצרת**, אשר הוא מורה על ימות המשיח, או העולם הבא, אין שם אלא פר אחד בלבד. וזה כי אמנם יהיה רוב העסק אז **באהבתו יתברך בלבד**, כאמרם (פסחים נ ע"א): 'העולם הבא כולו ביו"ד ה"א', שהוא מדת הרחמים שממנה האהבה, ואמרו ז"ל: 'והתהלכתי בתוכם (ויקרא כו, יב) - אטייל עמכם בגן עדן, ולא תהיו מזדעזעין מפני' (רש"י שם מתורת כהנים)'.
לפי זה עניינו של שמיני עצרת שונה מאד מראש השנה ומיום הכפורים, עוד יותר משאר החגים, שכל עניינו הוא רק אהבת ד'!

סיום

גם לפי דברי הספורנו בפירושו על התורה ששמיני עצרת עניינו לעצור לפני ד' בשמחה ובתפילה, וגם לפי דברי הספורנו בכוונות התורה ששמיני עצרת עניינו אהבת ד', מתאים מאד שחז"ל קבעו את יום שמיני עצרת כיום שמחת תורה, שבו רוקדים ושמחים לפני ד' מתוך אהבת ד' ואהבת התורה.

⁴ עיין בפירוש הספורנו על התורה (ויקרא כג, כד), שהובא במאמר "מה צריכה להיות ההרגשה בראש השנה?", שם כתב שבראש השנה יש לשמוח! והעיר על כך המהדיר לפירוש הספורנו על התורה (ויקרא כג, כד) מהדורת "עוז והדר" (אות עא).